

Maaliskuun 14. päivän perinteet

Puhe Kotikielen Seuran 75-vuotisjuhlassa 14. 3. 1951

Katseemme hakeutuu tänään etäisen ajan tapahtumasarjaan, josta ainoakaan mukanaolleista ei enää ole — eikä voisikaan olla — henkilökohtaisesti kertomassa. On kysymys seikoista, joilla on ollut kantavuutta kautta viimeksi kuluneen vuosisadan. Niitä muistelemaan, niiden merkitystä arvioimaan Kotikielen Seura on rojhennut täksi illaksi tähän huoneeseen kutsua kansalaisia, joille suomen kielen tutkimus ja vaalinta on rakas ja arvonantoa ansaitseva asia. Seuran puolesta lausun teidät sydämellisesti tervetulleiksi.

Kotikielen Seura on valinnut vuosipäiväksensä maaliskuun 14:n, jona päivänä v. 1851 Helsingin yliopisto sai ensimmäisen suomen kielen professorinsa. En aio näissä alkajaisanoissani kuitenkaan pitkään viivähtää tuossa täsmälleen sata vuotta sitten sattuneessa tapauksessa, tilaisuudessa, jossa yliopistomme kansleri, perintöruhtinas ja tuleva hallitsija Aleksanteri II konsistorin ja muun virkakunnan läsnäollessa kutsutti eteensä suomen ja muinaispohjoismaisten kielten dosentin, maailmankuulun tutkimusmatkailijan Matias Aleksanteri Castrénin ja omasta kädestään ojensi hänelle vahvistuskirjan suomen kielen professorinvirkaan. En aio viipyä arvailemassa sitä nöyryytyksen tunnetta, jonka on täytynyt tämän, armolliseksi tunnustukseksi tarkoitetun toimenpiteen yhteydessä hiipiä asianomaisen ja asian tärkeyden tajuavien mieliin ensinnäkin sen johdosta, että uudelle professorille ei annettu varsinaista professorin valtakirjaa, vaan ainoastaan virkamääräys, ns. konstitutoriaali, joka voitiin viranomaisten toimesta milloin tahansa peruuttaa, mikä olisi samalla merkinnyt viran lakkauttamista, toiseksi siksi, että suomen kielen professori asetettiin taloudellisesti puolta huonompaan asemaan kuin muut professorit, ja kolmanneksi sen vuoksi, että suomen kieltä ja kirjallisuutta ei kelpuutettu filosofian kandidaattitutkintoon muuksi kuin ylimääräiseksi aineeksi. Tuo kaikki oli ohimenevää ja merkityksetöntä sen rinnalla, mitä merkitsivät noina kansallisuutemme alennuksen vuosina uuden professorin syvältä vakaumuksesta nousevat, laajoihin opiskelijapiireihin

kantautuvat ja sytyttävät näköalat, puhuipa hän altailaisesta kansatie-teestä, Kalevalasta tai suomalaisesta mytologiasta. Jo virkaanastujaisesi-telmässään, jonka Castrén piti astuessaan konsistorin jäsenyyteen huhtik. 26. p:nä 1851, hän esitti ohjelman, jota kenenkään hänen perintönsä jaka-jan ei toivoisi hetkeksikään unohtavan: »Jotta ponnistuksemme isänmaan kulttuurin hyväksi — hän lausui — menestyisivät, meidän on välttä-mättömästi ylläpidettävä, viljeltävä ja kehitettävä hoivaamatonta kiel-tämme, sillä jos sen menetämme, niin olemme itsekkin auttamattomasti hukassa. Kielen mukana ei seiso ja kaadu vain kansallinen kulttuurimme, vaan myös koko olemassaolomme kansana. — — Koko kulttuurimme on vielä niin väritöntä, niin täydelleen vailla omalaatuisuutta, ettei kukaan voi sen perusteella tuntea meitä suomalaisiksi. Mutta kieli on omamme, se on oikeastaan ainoa oma omaisuutemme. Jos huolellisesti vaalimme ja hoidamme tätä kieltä, niin — — voimme toivoa, että siitä kerran on tuleva suomalaisen kulttuurin väline, ja varmaa on, että omintakeinen kulttuuri, kuuluipa se mille kansallisuudelle hyvänsä, ei voi jäädä ihmiskunnalle vieraaksi ja samantekeväksi.» Ja vielä Castrén lausui tässä rohkeassa puheessaan: »Koska siis nämä isänmaalle niin tärkeät kysymykset kytkeytyvät suomen kieleen, niin emme voi kyllin iloita tämän uuden oppituolin perustamisesta. Voimme toivoa, että tästä läh-tevät ja leviävät ne siemenet, jotka ajan oloon kehittävät suomen kielen sivistyksen kieleksi maahamme.»

Castrénin ei suotu kauan hoitaa virkaa, jonka perustamiselle juuri hänen tiedemiesmaineensa näyttää luoneen edellytykset. Täsmälleen vuotta myöhemmin kuin hän oli aloittanut professorinluentonsa hän vai-pui kuoleman uneen.

Mutta aika ei pysähdy. Elias Lönnrotin oltua professorina 9 vuotta ja ansioituneen kielentutkijan August Ahlqvistin tultua 1863 nimitetyksi virkaan, joka nyt julistettiin samanarvoiseksi kuin yliopiston muut professorinvirat, suomen kielen opiskelu alkoi vakiintua säännölliseen uomaansa. Tosin tämä aine vielä 1871-vuodenkin järjestelyissä jätettiin kandidaattitutkinnon varsinaisten aineiden ulkopuolelle, mutta siitä huoli-matta harrastus jatkui. Kahdentoista vuoden aikana, joiden kuluttua (1883) tämä viimeinenkin viran asemaa alentava rajoitus poistettiin, n. 100 henkilöä, eli toinen puoli kaikista historiallis-kielitieteellisessä osas-tossa valmistuneista kandidaateista, otti suomen kielen ylimääräiseksi tutkintoaineekseen, ja joka kolmannella heistä oli tässä aineessa arvo-sana laudatur.

Harrastuksen vain lisääntyessä oli myös alkanut ilmetä, että harras-tuksen kohde itsessään oli tavattoman laaja ja monipuolinen. Olihan

Castrén ulottanut sen maan- ja kansatieteellisesti Itämerestä ja Lapin tuntureilta Altain vuorimaahan saakka, olihan jo hän sen piiriin vetänyt paitsi vertailevaa kielitiedettä myös etnologian, mytologian ja kansanrunouden. Olihan Lönnrot vienyt oppilaansa työpajaan, jossa suomen kirjakielelle taottiin sivistyskielen varusteita, Ahlqvist sen lisäksi todistanut paitsi etäsukukielien myös läheisten, ns. itämerensuomalaisten kielten tärkeyden suomen kielen tutkimukselle, Genetz osoittanut fonetiikan, Julius Krohn suomalaisen kirjallisuuden historian ja alkuperäisten kansanrunotoisintojen tutkimisen arvon ja merkityksen. Sanalla sanoen: jo niihin aikoihin, jolloin Ahlqvistin jälkeen viran vastaisesta hoidosta oli päätettävä, havaittiin, että viranhakijain ansiot saattoivat olla toisilleen niin etäisillä tutkimusaloilla hankittuja, että kävi välttämättömäksi jakaa myös yliopisto-opinnot ja niiden ohjaus useampien tutkimuskohteiden mukaisiksi. Käden käänteessä tämä ei tosin voinut toteutua. Ensimmäiseksi — 1893 — lohkesi suomalais-ugrilainen kielitiede, 15 vuotta myöhemmin kansanrunous, sitten kansatiede, kotimainen kirjallisuus ja vihdoin — 1929 — itämerensuomalainen kielitiede, kukin oman oppituo- linsa edustettavaksi. Ja kun nimenomaan suomen kieltä pääaineenaan opiskelevien lukumäärä on maamme tultua itsenäiseksi yhä vain enenty- nyt, on nyt viimeksi, kuin satavuotislahjaksi, saatu Helsingin yliopistoon vielä toinen suomen kielen professorinvirka.

Mutta palatkaamme aikaan, johon juhlaikutsumme varsinaisesti viit-
taa. Ensimmäinen vuosisadan neljännes Castrénin virkaannimityksestä on kulunut. Tähtiin lienee ollut kirjoitettu, että miltei päivälleen puolet August Ahlqvistin vielä täyttymättömästä professorikaudesta on sivuu-
tettu. Hän — jäyhä yksinäinen, rajoittuneisuudessaankin voimakas ja arvostaan tietoinen — on oman oppilasparvensa lisäksi ja korvaukseksi suomenmielisten jyrkälle sivustalle jääneiden ystäviensä menetyksestä kiinnittänyt itseensä kotimaakuntansa ylioppilaat ja toimii heidän osa-
kuntansa inspektorina. On lauantai maaliskuun 4. p. 1876. Savo-karjalai-
silla on tavanmukainen kokousiltansa. Viime aikoina on tännekin kerään-
tynyt sähköistä jännitystä inspektorin ja osakuntalaisten välille, koska
nuorten mielestä ensinmainittu on viimeaikaisissa esiintymisissään pettä-
nyt selvän suomenmielisyytensä ja lähtenyt kompromissin tielle. Jännitys
saattoi milloin tahansa purkautua avoimeksi ristiriidaksi — kuten sitten
kävikin. Mutta mainittuna iltana laukeamista ei vielä tapahdu, päinvas-
toin: lämmin kotoinen kohahdus käy, kuten monesti ennenkin, läpi osa-
kunnan. Civis Iisakki Puustinen pitää esitelmän kotiseutunsa, Kihtelys-
vaaran, murteesta ja kertoo siitä niin mielenkiintoisia seikkoja, että niistä

riittää jutunjuurta pitkään vilkkaaseen keskusteluun. Inspehtorikin lämpenee, ja keskustelun päätteeksi hän, paras mahdollinen asiantuntija, joka itse 20-vuotiaana nuorukaisena oli Kiihtelysvaaran takaisella keruumatkallaan uneksinut kansatieteellisen satunsa Suomen suvun vapaudesta, ehdottaa, että tämäntapaisten kysymysten pohdiskelua varten olisi perustettava oikein erikoisseura, jonka sopisi keskustella muistakin suomen kieltä koskevista asioista ja voimiensa mukaan työskennellä suomen kielen alalla. Se siemen iti.

Ei kulunut viikkoakaan — oli perjantai maaliskuun 10:s — kun kymmenen savo-karjalaista kokoontui Ahlqvistin johdolla perustamaan seura, jolle osakunnan sihteerin, maisteri Ernst Kyanderin ehdotuksesta päätettiin antaa nimeksi Kotikielen Seura. Ilmeisesti kotikielellä tässä tarkoitettiin tuota »syvää suomea», jota turmeltumattomana kuultiin maalaiskyllissä ja jonka oppimisella voitiin rikastuttaa ylen mehutonta kirjojen kieltä. Näin perustettuun seuraan liittyi pian jäseniä useimmista osakunnista, ja vaikka seura ei syksyllä valmistetuissa säännöissä sanalakaan kytketty yliopistoon — sanottiinpahan vain, että jäseneksi pääsemään on oikeutettu jokainen suomen kielen tuntemista ja tutkimista harrastava suomalainen mies —, niin sen kuulumista ns. vapaisiin ylioppilasarjestöihin pidettiin itsestään selvänä. Niin kauan kuin näiden nimet lueteltiin yliopiston oppilasluetelloissa, Kotikielen Seura mainittiin muiden, kuten 1880-luvulla Akatemiallisen lauluyhdistyksen, Filosofillisen, Estetikallisen ja Historiallisen yhdistyksen, Ruotsalaisen murreyhtiön, Matematikallisen, Eläin- ja kasvitieteellisen yhdistyksen rinnalla. Samoin, kun v. 1926 julkaistiin Suomen korkeakouluissa opiskelevien käsikirjaksi erityinen »Ylioppilaiden kirja», niin 26:n siinä luetellun helsinkiläisen ylioppilasyhdistyksen joukossa esiteltiin Kotikielen Seura, sillä kertaa toiseksi vanhimpana (vanhin oli 1840-luvulla syntynyt Akademiska Sångförening). V. 1927 vahvistettujen uusien sääntöjen mukaan yhtenä Kotikielen Seuran tehtävänä on pitää vireillä suomen kielen tutkimisen harrastusta yliopiston nuorisossa; se hyväksyy jäsenekseen jokaisen nykyisen tai entisen ylioppilaiden, joka suorittaa säädetyn jäsenmaksun, ja seuran esimiehenä on sääntöjen määräyksestä aina oleva joku yliopiston opettajista — siis yhteys yliopistoon on muodollisestikin lujittunut.

Ja kuitenkin on todettava, että Kotikielen Seura oli syntyessään ensimmäinen ja on tavallaan edelleenkin ainoa varta vasten vain suomen kielen tutkimusta edistämään perustettu vapaa seura maassamme. Tämä voi kuulostaa yllättävältä, ja toteamus täytyykin esittää erinäisin varauksin. Miltei täsmälleen 45 vuotta vanhempi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura,

joka sekin oli syntynyt yliopiston siipien suojassa, jos kohta sen perustajat olivat kuuluneet keskimäärin vanhempaan akateemiseen sukupolveen, oli muun ohella suomen kielen tutkimuksen hyväksi toimiva, varsin arvovaltainen seura, jonka ohjelmaan kuitenkin sisältyivät monet muut kansalliset tieteenalat historiaa ja muinaistiedettä myöten. Kun August Ahlqvist oli v. 1863 tullut tämän seuran sihteeriksi, hän oli sen keskuudessa virittänyt vilkkaan suomen kielen, erityisesti murteiden, tutkimus- ja julkaisutoiminnan, niin että Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran voi sanoa 10 seuraavan vuoden aikana olleen aivan voittopuolisesti suomen kielelle omistautunut tieteellinen seura. Saman suuntauksen tehostamiseen oli tähdännyt myös erityisen »Kielitieteellisen Osakunnan» perustaminen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keskuuteen v. 1868. Aloite ei kuitenkaan tällä kertaa ollut Ahlqvistista, vaan Julius Krohnista lähtöisin. Oli näet ennättänyt tapahtua välien särkyminen kulmikkaan, omia teitään kulkevan runoilijaprofessorin ja muiden samaa harrastavien jäsenten kesken. Ahlqvist kieltäytyi yhteistyöstä, ilmeiseksi vahingoksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toiminnalle kielitieteellisen tutkimuksen hyväksi. Sivustakatsojana aikansa seurattuaan asioiden kehitystä Kielitieteellisessä Osakunnassa Ahlqvist rupesi ensin julkaisemaan omaa aikauslehteänsä Kieletärtä ja tarttui sitten tarmokkaasti tarjolla olevaan Kotikielen Seuran puheenjohtajan nuijaan.

Mutta jättäkäämme jo nuo Kotikielen Seuran alkuvaiheisiin liittyvät seikat, joissa ihminen esittäytyy samalla sekä suurena että pienenä. Muistakaamme — paitsi kielentutkijan ja yliopiston opettajan August Ahlqvistin huomattavia tieteellisiä ansioita — eräästä rikkinäisestä ihmis sydäimestä kohonnutta tuskan huokausta:

Yks' perkele,
yks' enkeli
asuvat sydämessäni;
ne taistelee
ja kamppailee,
yks' toistaan voittaa koettelee.

Nuoret myönteiset voimat — Arvid Genetz, Antti Lönnbohm-Mustonen, Volmari Porkka, Akseli Borenus-Lähteenkorva, A. V. Forsman-Koskimies, E. N. Setälä jne. — antoivat rakentavan suunnan Kotikielen Seuran toiminnalle, joka kiinnitti Ahlqvistinkin pysyvästi heidän joukkoonsa. Vain seuran vuosikokouksiin maaliskuun 14 p:nä esimies ei milloinkaan tullut: sen päivän seutuihin hän oli v. 1869 menettänyt kaksi nuorinta

poikaansa — menettääkseen kolmen viikon kuluttua vielä kolmannenkin, ainoansa.

Viisikolmatta vuotta takaperin Kotikielen Seura vietti olemassaolonsa puolisatavuotismuistoa vanhan ylioppilastalon musiikkisalissa. Kunnia-pöydän ääressä nähtiin seuran perustamisvuoden jäsenistä juuri kunnia-jäseneksi valittu maisteri Antti Lönnbohm, Eino Leinon vanhin veli, silloin 70-vuotias, kun taas pian myöhemmin kunniajäseneksi valittu 80-vuotias maisteri Akseli Borenius-Lähteenkorva ei ollut voinut Käkisal-mestansa saapua. Läsniä olivat 62-vuotiaanakin nuorekas kunniaesimies E. N. Setälä ja Lönnbohmin ohella vastikään kunniajäseniksi valitut 80- ja 90-luvun veteraanit 70-vuotias A. V. Koskimies, 65-vuotias Knut Cannelin, 58-vuotias Yrjö Wichmann, 55-vuotias E. A. Tunkelo ja häntä pari vuotta nuorempi Otto Manninen. Tilaisuudessa vallitsi herkistynyt ja valoisa mieliala. Muisteltiin menneitä ja lausuttiin toivomus, että sama henki, joka kaikkina menneinä vuosikymmeninä oli eläyttänyt seuraa, jatkuisi vastedeskin.

Nyt on tuostakin vierähtänyt vuosisadan neljännes. Äsken luetelluista veteraaneista on elossa enää vain E. A. Tunkelo, joka iloksemme kunnioit-taa juhlaamme läsnäolollansa. Hänen ansionsa Kotikielen Seuran pitkä-aikaisena, yhäkin aktiivisiin luettavana jäsenenä, entisenä esimiehenä ja ennen kaikkea aikakauslehtemme Virittäjän alkuunpanijana sekä 30 vuo-den aikana sen raskaimman taakan kantaneena toimittajana kelpaavat esikuvaksi ja kannustimeksi niille sukupolville, jotka häntä nuorempina ovat saapuneet tai vasta saapuvat seuramme keskuuteen sen tarkoitus-periä palvelemaan. Muista edellä mainituista kunniajäsenistä ovat vuo-rollaan poistuneet keskuudestamme ensin Lönnbohm, sitten Koskimies, Lähteenkorva, Wichmann, Setälä, Cannelin, ja Manninen. Poissa on myös seuran 60-vuotisjuhlakokouksessa (1936) kunniajäseneksi kut-suttu Artturi Kannisto. Heitä muistellesamme emme unohta muita-kaan tuon merkkivuoden jälkeen manalle siirtyneitä, jotka aikanaan kantoivat merkittävän osuutensa Kotikielen Seuran kekkoon. Ajattelen Virittäjän syntysanojen lausujaa Kaarle Krohnia, mieleeni nousevat A. R. Niemi, Vihtori Alava, Frans Äimä, Väinö Salminen, Arvo T. Inkilä, Elsa Enäjärvi-Haavio. Heidän ja monien mainitsematta jääneiden muistoa kunnioittakaamme hetkeksi hiljentyen.

Mutta vainajain muisto velvoittaa. Elämä jatkuu. On rohkaisevaa nähdä, että Kotikielen Seura on yhä kyennyt keräämään keskuuteensa ja kiinnittämään itseensä uusia, nuoria ikäluokkia. Neljännesvuosisadan takaisesta aktiivisimmasta jäsenistöstä on kolme ansioitunutta tällä

haavaa seuran kunniajäseninä. Heistä edustavat professorit Kettunen ja Saarimaa vuosisatamme ensimmäisen kymmenluvun opiskelijapolvea, professori ja Akatemian jäsen Y. H. Toivonen toisella kymmenluvulla piiriimme liittyneitä. He takaavat meille niiden perinteiden jatkumisen, jota toteuttamaan Castrénin, Ahlqvistin ja Setälän sukupolvet ovat meitä kutsuneet.

Ja mitkä ovat Kotikielen Seuran vaalimat perinteet?

Todettakoon aivan lyhyesti, että seuran perustajien ja ensimmäisten jäsenten piiristä ovat lähtöisin mm. sellaiset suuret, vuosikymmenien sitkeitä ponnistuksia vaativat, vain yhteisvoimin toteutettavat aloitteet kuin suomen murteiden sanavarojen tehostettu keruu ja Suomen paikanimistön pelastaminen unohdukselta tulevan tutkimuksen tarpeiksi. Puoli vuosisataa, eipä edes kolme neljänestä ole riittänyt näiden yritysten saattamiseen päätökseen, eivätkä niiden toteuttamiseen ole riittäneet Kotikielen Seuran voimat sellaisinaan — täällä on vain tehty aloitteita ja pyritty saamaan työt käyntiin. Myös tutkimukseen herätteitä antava ja tutkimusta edistävä aikakauslehtemme Virittäjä, jolla on jo takanaan 54 vuosikertaa, kuuluu perintöön, jota Kotikielen Seuran on hoidettava. Kielemme kehittämistä ja vaalimista, joka alusta alkaen on ollut seuran sydämenasia, emme tietysti kuvittelekaan tehtäväksi, joka joskus tulisi loppuun suoritetuksi. Mutta se, mikä tässä kaikessa on tärkeintä, on se, että täällä on isketty kipinä, että täällä on vaalittu tulta. Sitä emme saa päästää sammumaan. Kaikki tuo, mihin on viitattu, se merkitsee vain sen ilmennystä, mitä pyrimme toteuttamaan: aatteiden, jotka eivät ihmisissä, eivät milloinkaan vanhene, vaan elävät aina, vuoroin ehkä vaikeuksiin takertuneina, vuoroin sumut hälventäen ja kirkastuen, r a k k a u d e n ja sen kohteen: t o t u u d e n. Näiden aatteiden merkeissä olemme tahtoneet toimia. Saattakaa te, nuoret, jotka kerran vietätte Kotikielen Seuran satavuotisjuhlaa, näiden aatteiden kilpi kirkkaana tulevaisuuteen ja siirtäkää se teitä seuraavien sukupolvien edelleen kannettavaksi.

MARTTI RAPOLA

VIRITTÄJÄ,

revue de *Kotikielen Seura* (Société pour l'étude de la langue maternelle), paraissant en quatre numéros par an.

Le prix de l'abonnement est fixé à 750 marcs finlandais pour l'étranger.

Rédacteur en chef: LAURI HAKULINEN, Hallituskatu 1, Helsinki, Finlande.

Résumés des articles contenus dans le présent fascicule**Les traditions du 14 mars (P. 107.)**

Discours prononcé le 14 mars 1951, à l'occasion du 75e anniversaire de Kotikielen Seura (Société pour l'étude de la langue maternelle)

MARTTI RAPOLA

La date de la fête anniversaire de cette société a été choisie pour commémorer le 14 mars 1851, date de la création, à l'Université, de la première chaire de finnois. Le premier titulaire en fut Matias Aleksanteri Castrén, explorateur et linguiste célèbre. A la mort de Castrén, elle passa à Elias Lönnrot, et après lui, à August Engelbrekt Ahlqvist, qui fut le fondateur de Kotikielen Seura. La réunion constituante de la société eut lieu le 10 mars 1876. Parmi ses membres fondateurs elle comptait, entre autres, les futurs savants Arvid Genetz, Antti Lönnbohm-Mustonen, Akseli Borenius-Lähteenkorva, A. V. Koskimies et E. N. Setälä.

C'est à ces fondateurs et premiers membres de Kotikielen Seura que sont dues plusieurs grandes initiatives, telles que l'enquête approfondie du vocabulaire des parlers finnois et celle des noms de lieu finlandais, qu'on a ainsi, au bénéfice des études futures, sauvés de l'oubli. Un demi-siècle, même trois quarts d'un siècle n'ont pas suffi à la réalisation de ces projets, qui ont coûté des efforts immenses. Aussi, la société n'a-t-elle pu s'acquitter, à elle seule, de ces tâches ardues. Mais elle n'a pas abandonné son rôle d'inspiratrice.

Le programme de Kotikielen Seura comprend aussi la publication de Virittäjät, revue fondée pour stimuler les recherches relatives à la langue finnoise, et qui derrière elle une activité de 54 ans. Dès le début, l'évolution et le perfectionnement de la langue finnoise ont tenu à cœur aux membres de la société. C'est là encore une tâche qui ne connaît pas de fin. Mais ce qui importe, c'est qu'on a fait jaillir l'étincelle, qu'on a maintenu le feu. Il ne nous est pas permis de le laisser s'éteindre.